

Оливер Николић¹

ОДНОСИ ДРЖАВЕ И ЦРКВЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ*

Сажетак

У овом раду аутор анализира односе државе и цркве у Европској унији, као једно од најистраживанијих предмета ове области права. У теорији и науци углавном се помињу три или четири модела односа државе и цркве и верских заједница. У првом моделу, успостављена је државна црква и њен положај је умноо повлашћенији него других признатих цркава и верских заједница. Други модел карактерише поједина одвојеност државе и цркве - секуларни однос. Трећи и еволутивно четири модел су системи засновани на појединој сарадњи ове две институције. У једном моделу је реч о уговорном односу државе и цркве, док у другом, црква и верске заједнице су смештене у одређени правни систем.

Кључне речи: Држава, Црква, верске заједнице, Европска унија, лаичитет, Устав.

1. Уводне напомене

Однос између државе и цркве је један од најкомплекснијих предмета научног проучавања, а уједно и један од најистраживанијих тема у овој правној области. Посебно је интересантан однос на релацији држава - црква у земљама Европске уније, где се одмах уочава велика разноликост примењених метода. Начин на који су ти односи структурисани у свакој држави представља резултат историјских догађаја и наслеђа који су карактеристични за сваку земљу.

Питање државе и цркве је постало етичко питање, које је изазвало много расправа о положају који црква мора да предузима када се говори о подручју политике. Кроз историју однос државе и цркве се често мењао, од потпуног савезништва до најгорих непријатељстава,

¹ Научни сарадник Института за упоредно право, Београд.

* Овај рад је настао као резултат рада на пројекту Института за упоредно право „Српско и европско право – упоређивање и усаглашавање“ (ев. број 179031) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

али претежно се тај однос манифестовао углавном у релативно независном односу једних од других, уз неку врсту сарадње.

Сам однос између државе и цркве, је на различите начине регулисан у уставима, односно, највишим актима европских земаља, од земаља где постоји државна црква, до држава где је истакнуто строго раздвајање државе и цркве, у смислу секуларизма. Између ових екстрема, налазимо све остале земље у којима се се државно-црквени однос регулише на различите начине, путем уговорних односа или државним правним актима, и где наступа одвајање с елементима односа и заједничког рада.

У правној науци постоји велики број различитих типова система односа државе и цркве, мада, реално без драстичних разлика и овом приликом ће се навести само неколико, најрелевантнијих модела. По професору *Gerhard Robbers*-у имамо три основна типа система државно-црквеног права и то: „Први основни тип карактерише постојање државне цркве или доминантне религије. У оваквом систему постоје тесне везе између државне власти и цркве (нпр. Енглеске, Данске, Грчке, Малте и Финске). С друге стране, постоје системи засновани на идеји строге развојености државе и цркве (нпр. Француска, Холандија, као и Ирска). Трећи тип садржи основну развојеност државе и цркве, истовремено прихватајући мноштво заједничких задатака, у чијем испуњавању су активности државе и цркве повезане (нпр. Белгија, Пољска, Шпанија, Италија, Мађарска, Аустрија, балтичке земље и Португал)².

По типологији инспирисаној радом професора *Francisa Messnera*³, у односу држава - црква могу се уочити четири категорије односа, и то системи раздвајања који су мање или више стриктни: то су земље у којима је наглашен секуларизам или једноставно се не признаје ниједна црква, нити верска заједница. Степен одвојености може бити мање или више стриктан, али ни у једној европској земљи нема апсолутног, тј. потпуног одвајања цркве од државе. Друга категорија би биле државе где је успостављена и доминантна национална (државна) црква. Ове цркве су уско повезане са јавном политиком и добијају значајна финансијска средства и подршку од ње (иако официјелно спада у ову категорију англиканска црква, као државна црква у Уједињеном

---

² G. Robbers, „Држава и црква у Европској унији“, у *Држава и црква у Европској унији* (ур. G. Robbers), Правословни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 10.

³ Видети F. Messner, *Dictionnaire du droit des religions*, CNRS éditions, Paris 2011.

Краљевству, нема овакве финансијске привилегије). Трећи вид односа државе и цркве се огледа у томе што су верске заједнице препознате у правном оквиру, односно односи цркава са државом регулисани су уставом, законима, међународним уговорима или интерним споразумима. Ови правни акти су специфични за сваку од тако признатих верских заједница и оне имају већи или мањи степен аутономије у односу на државу. Овај систем се углавном односи на земље у којима су једна или две религије првобитно уживале привилеговани статус (нпр. Конкордат са Светом Столицом) који се постепено проширио на друге религије. Уопштено говорећи, ови системи подразумевају неједнакост у третману између верских заједница, у складу са степеном „препознавања“ од стране државе који им се додељује. Четврта категорија би били системи који признате верске заједнице смештају у општи правни оквир; све цркве су потпуно аутономне у односу на државу, али подлежу посебном поступку регистрације; ови системи подстичу већу или мању сарадњу између цркве и државе.

По класификацији професора *Francesco Margiotta Broglio*⁴ односе између државе и цркве можемо поделити на: а) односе субординације тј. подређености (где је црква подређена држави, а често се назива државна црква), б) односе развојености и в) односе координације (често се назива хибридни модел или модел сарадње). Ови класични модели не постоје у чистом облику и како у прошлости, тако и у садашњости, могу се уочити разлике између оригиналног модела и модела који је примењен у реалности.

Политиколог *Maurice Barbier*⁵ за однос државе и цркве, као главно мерило узима уставно одређење положаја религије, тако да у Европској унији имамо лаичке, квази-лаичке, полу-лаичке и не-лаичке државе.

2. Државна црква као доминантни модел у односу држава - црква

У овој групи су државе у којима постоји тзв. државна црква, односно једна црква је привилегованија у односу на остале верске заједнице. Међу овим државама спада пре свега, Енглеска, Данска, Грчка, као и Малта и Финска.

⁴ Видети, F. Margiotta Broglio, „Il fenomeno religioso nel sistema giuridico dell’Unione Europea“, in: *Religioni e sistemi giuridici. Introduzione al diritto ecclesiastico comparato*, (ed. F. Margiotta Broglio et al.), Bologna 1997, 122.

⁵ M. Barbier, *La laïcité*, L’Harmattan, Paris 1995, 171-200.

2.1. Енглеска

У Енглеској званична државна црква је Енглеска црква (*Anglican Church*). У правним актима као што су Закон о правима (*Bills of rights*) из 1689. године, Закон о суперматији (*Act of Supremacy*) из 1558. године и Закон о споразуму (*Act of Settlement*) из 1701. године, се непосредно регулише начин ступања на престо, начин наслеђивања, као и обавезе које сваки монарх мора да испуни да би био на челу Енглеске и уједно и Уједињеног Краљевства. То је веома битно и за институционализовану Енглеску цркву, јер је монарх уједно и на челу цркве, иако нема ни свештенички положај, нити се од њега очекују да обавља црквене радње. Кентеберијски надбискуп (*Archbishop of Canterbury*) је формално у највишем свештеном звању, а да не припада краљевској породици, и он практично руководи црквом.

Монарх мора обавезно да буде члан Енглеске цркве и забрањен му је брак са особом католичке вероисповести. „Постоји уплив државе у црквене процедуре приликом доношења аката, као и приликом именовања високих црквених достојанственика“⁶, тако да би постао црквени закон, акт мора да буде прихваћен прво од стране Генералног Синода Енглеске цркве, затим од стране Парламента и то резолуцијом и на крају да се тим сагласи и монарх. Црквено право није само интерни скуп правила, већ равноправни део државног права. Из тог разлога прописан је посебни поступак усвајања таквих правних аката. Наиме, у Парламенту постоји посебан Црквени одбор (*Ecclesiastical Committee*) који разматра предлоге законских аката Законодавног одбора (*Legislative Committee*) Генералног црквеног Синода, и на крају упућује на читање у оба парламентарна дома. У овлашћења монарха, као врховног поглавара Енглеске цркве се могу убројати широка овлашћења за именовања високих црквених дужносника (бискупа и надбискупа), на предлог Првог министра који бира једног од два кандидата које му достави Краљевска комисија за предлагање.

Један број црквених великодостојника има своје месту у Горњем дому Парламента, што указује на велику повезаност државе и цркве, као уосталом и уплив црквене у законодавну власт. Постоје и другачија мишљења која сматрају да два надбискупа и двадесет и четири бискупа у Дому Лордова не заступају интересе Енглеске цркве, већ учествују у законодавној активности исказујући своја религијска

---

⁶ О. Николић, „Слобода вероисповести у Уједињеном Краљевству“, *Сирани правни живиш*, 1/2015, 72.

или морална становишта⁷. Од 2001. године свештенство може бити изабрано у Дом комуна Парламента Уједињеног Краљевства.

Што се осталих цркава тиче, оне се третирају као добровољне организације, па зато и нема регистрованих цркава. „Општи став је, да цркве имају иста права као и друга добровољна удружења да склапају уговоре и поседују имовину, да дисциплинују своје чиновнике и чланове (користећи интерне трибунале, уколико желе) и да воде социјална или друга добротворна (или чак комерцијална) предузећа“.⁸ Нема никаквог јавног финансирање ни Енглеске цркве, ни било које друге цркве, али постоје одређење пореске олакшице за цркву. Енглеска црква поред организовања венчања, сахрана и осталих верских обреда, организује верске школе (често финансиране од стране државе), а присутна је и у затворским објектима, неким здравственим институцијама и војсци Уједињеног Краљевства.

2.2. Данска

Чланом 4. Устава Данске од 5. јуна 1953. године се изричито прописује да Евангелистичко-лутеранска црква је Народна црква и као таква, треба да буде подржана од стране државе. Уставом је прописано да и Краљ који је официјелно на челу законодавне власти (заједно са парламентом) и извршне власти, мора да припада Евангелистичко-лутеранској цркви Данске. Било је предвиђено доношење посебног закона којим би се регулисао статус Народне цркве у појединостима, али до данас такав закон није донет, као уосталом ни законски текст којим би се регулисале остале верске заједнице које су активне у Данској. Све у вези Народне цркве је прописано са пар чланова Устава, као и општим законима, статутима и осталим подзаконским актима. Народна црква „представља двојство, будући да је истовремено државна црква са јавном обавезом да обезбеди доступност услуга и верских функција Евангелистичко-лутеранске вере и демократска институција за велику већину данског народа са репрезентативном локалном самоуправом...и подређена је парламенту и министарству црквених послова“.⁹ Како један

⁷ R. Ahdar, I. Leigh, „Is Establishment Consistent with Religious Freedom“, *McGill Law Journal*, vol. 49, Montreal 2004, 675.

⁸ D. McClean, „Држава и црква у Уједињеном Краљевству“, у: *Држава и црква у Европској унији* (ур. G. Robbers), Правословни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 291.

⁹ I. Dübeck, „Држава и црква у Данској“, у: *Држава и црква у Европској унији* (ур. G. Robbers), Правословни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 69.

теоретичар сматра „у Данској постоји висок степен државне контроле цркве, и притом Народна црква Данске нема свој синод, није правно лице и није колективно тело“¹⁰.

Друге верске заједнице су регулисани приватним правом и њихов правни режим је идентичан као и било ког удружења. У Данској, друге верске заједнице су правно независне и налазе се у приватном власништву. Иако немају посебан правни статус, оне имају посебне везе са различитим јавним властима, као нпр. министром црквених послова који одлучује о питањима која се односе на одобравање бракова¹¹. Закон разликује три категорије ових заједница и то: верске заједнице које су признате Краљевским декретом (нпр. баптисти, методисти, шведска црква, норвешка црква, итд.) и оне имају између осталог могућност да региструју рођење деце, да спроводе склапање бракова, али немају никаква права на јавно (државно) финансирање. Друга категорија верских заједница је она која је регистрована и има довољан број чланова, а чија црквена доктрина и верски обреди су прихватљиви по законима Данске. Ове верске заједнице (у које спадају остале хришћанске цркве, исламске заједнице, будистичке, итд.) могу само да врше склапање бракова али не и пријаву новорођенчади. У трећу категорију спадају верске заједнице које немају никакво формално признаје у Данској.

2.3. Грчка

По члану 3. Устава Грчке од 1975. године преовлађујућа религија је она коју проповеда Источно православна црква Христа. Преовлађујућа религија је појам који подразумева да је православна вероисповест званична државна религија (што правно не подразумева доминантнији положај у односу на остале цркве, али имајући у виду процентуално велики број верника Грчке православне цркве, њен положај је свакако привилегованији), да је правно лице јавног права (то се још признаје јудаизму и исламској цркви) и да држава има посебан интерес за Грчку православну цркву, а при томе не нарушавајући једнакост осталих вероисповести. Држава умногоме финансира Грчку православну цркву и њене активности, док се пореске олакшице

---

¹⁰ R. Sandberg, „Church-state relations in Europe: from legal models to an interdisciplinary approach“, *Journal of Religion in Europe*, 1 (3)/2008, 333.

¹¹ I. Dübeck, „Non-Covenantal Cooperation of State and Religion in Denmark“, in: *Religion and Law in Dialogue: Covenantal and Non-Covenantal Cooperation between State and Religion in Europe*, (eds. R. Puza et al.), Peeters, Leuven 2006, 43.

подједнако (бар законски) примењују подједнако и на православну и на остале цркве.

Грчка православна црква је нераздно повезана са Цариградском васељенском патријаршијом и са свим другим православним црквама. Црква ужива аутокефалност (проглашена 1833. године под управом краља Ота) и под управом је Светог синода, мада су неке црквене покрајине (Крит, Додеканези и Света Гора) у духовној и управној надлежности Васељенске патријаршије.

„Сви свештени канони утврђени на седам васељенских сабора (од 325. до 787. године), на помесним саборима и од стране црквених отаца, било да се тичу догматских или управних питања, потврђени су Уставом“¹². Око овог питања постоји неслагање између цркве и појединих теоретичара са једне стране и велике већине правних теоретичара са друге стране, у смислу да ли је неки законски акт, без обзира на свој предмет, који донесе парламент Грчке неуставан, ако је противан свештеним канонима. Свакако би требало посматрати овај проблем, у смислу прописаних уставних верских слобода и права (члан 13. Устава), а која не задиру у строго црквене ствари и послове.

Устав чланом 13. тачка 2, експлицитно забрањује прозелитизам иако се тачно не наводи шта се подразумева под недозвољене радње, а по нормама кривичног права сматра се кривично дело, што је 1993. године довело до једног од најпознатијих случаја пред Европским судом за људска права у Стразбуру (*Kokkinakis против Грчке*, Серија А бр. 260-А)¹³.

3. Секуларизам као доминантни модел у односу држава - црква

У ову групу спадају државе које имају строгу раздвојеност у односу на цркву. Наравно ово не треба безусловно схватити, јер држава сарађује са верским заједницама, чак и их и на неки начин помаже. У ове државе спадају Француска, Холандија и Ирска.

¹² Ch. Papastathis, „Држава и црква у Грчкој“, у: *Држава и црква у Европској унији* (ур. G. Robbers), Правословни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 54.

¹³ Minos Kokkinakis по рођењу Грк православне вере, као младић је прихватио верско учење Јеховиних сведока. Због прозелитизма је у периоду од 1938. до 1986. године хапшен више од шездесет пута и у многим случајевима је завршавао у затвору, где је одслужио вишемесечне затворске казне. Формулација забране прозелитизма у законодавству Грчке се коси са правом и слободом вероисповести, која се прописује у члану 9. Европске конвенције о људским правима.

3.1. Француска

У Уставу Републике Француске у првом члану се наводи да је Француска недељива, лаичка, демократска и социјална Република и да осигурава једнакост пред законом за све грађане без обзира на порекло, расу или религију. Овом формулацијом се лаицитет истиче не само као уставно начело, већ историјски гледано, и републиканско начело које је својствено за ову државу и представља темељ односа државе према цркви, односно верским заједницама. Према француској пракси, лаицитет је резултат заједничке имплементације четири принципа: слободе савести, једнакости права свих уверења, неутралности државе и раздвајања црква и државе. Француска је држава која има неутралан став према религији и према свим верским заједницама се односи потпуно једнако, али ова неутралност се зауставља искључиво у јавном сектору, и не утиче на приватни. „Одлучити се за неутралност не значи да државу треба да игнорише религијске чињенице, па чак и у Републици која је од лаицитета направила један од својих гранитних стубова, како је Наполеон називао своја велика остварења, религиозни феномен никад није потпуно одсутан“¹⁴. Теоретичар *Émile Poulat* сматра да раздвајање државе од цркве није неопходно за секуларизам и да је само у француском случају постојала радикална али митска идентификација између ова два термина. Он такође пише да „постоје онолико лаичких режима колико има националних ситуација у различитим државама“¹⁵, другим речима не постоји јединствен модел потпуне раздвојености државе и цркве. Лаицитет је неки пут било средство спречавања уплитања религије у политички живот, а понекад средство борбе против сваког религијског учења, што је кулминирало законским текстом из 1905. године. „Доношењем Закона од 9. децембра 1905. године Француска је дефинитивно изашла из дотадашњег конкордативног режима верских заједница, да би усвојила режим, који је и данас на снази, режим раздвајања, често називаног режим секуларизма“¹⁶. Република гарантује слободно вршење верских обреда, али

---

¹⁴ О. Николић, Ch. Tellier, „Религијски симболи у јавном животу у неким европским државама, са посебним освртом на Француску Републику“ у: *Религија, политици, право* (ур. Јован Ћирић, Велибор Џомић, Мирољуб Јевтић), Институт за упоредно право, Православна Митрополија Црногорско – приморска, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд – Будва, 2015, 597.

¹⁵ E. Poulat, *Liberté, laïcité. La guerre des deux France et le principe de la modernité*, Editions du Cerf/ Cujas, Paris 1987, 215.

¹⁶ R. Jacques, „La liberté religieuse“, *Revue internationale de droit comparé*, vol. 46, 2/1994, 630.

не признаје, не плаћа или субвенционише ниједну верску заједницу и оне су део приватног сектора.

Француска, због неких историјских догађаја, нема јединствени систем регулисања религија, тако да се у неким прекоморским територијама¹⁷, примењује другачији систем у вези заступљених верских заједница. Департмани Доње Рајне (*Bas-Rhin*), Горње Рајне (*Haut-Rhin*) и Мозела (*Moselle*)¹⁸ су и данас уређени Конкордатом који су 1801. године потписали Наполеон Бонапарта (у том моменту Први Конзул), и Папа Пије VII, којим држава признаје четири верске заједнице: Римокатоличку цркву, Лутеранску цркву, Реформистичку цркву и јеврејску заједницу и пружа им финансијска средства за њихово функционисање. Иако не постоји јавно финансирање верских заједница, закон не брани одређену финансијску помоћ, нарочито приликом обнове и одржавања верских објеката изграђених пре 1905. године (уосталом држава је и власник тих објеката које је спровела национализацијом још 1789. године, а дорадила каснијим законима), затим, издвајање за плате свештеника који раде у болницама, војсци и болницама, а и постоје одређене пореске олакшице за верска удружења.

3.2. Холандија

Холандија има режим одвојености државе од цркве, иако овај принцип никада није формулисан у Уставу или било ком другом закону. Ово начело одвојености не значи непријатељски став према религијама и не искључује сарадњу државе и верских заједница и мора се тумачити у складу са начелом неутралности државе и слободе вероисповести.

Данас не постоји ни један законски текст о црквама или о религији, али до 1988. године постојао је Закон о црквама, донет још 1853. године, чији је главни циљ био да се осигура аутономија цркве, односно слобода унутрашње организације цркве. Сем тога овај закон није имао неки већи значај и више је служио за смиривање напетости између протестаната и католика.

¹⁷ На острву Мајот (*Mayotte*) у Индијском океану до 2011. године, су били примењивани одређени елементи исламског права, конкретно породичног права, са правосудним функцијама повереним кадији. Закон од 1905. се не примењује ни у Гууане.

¹⁸ То су департмани које ја Немачка империја анектирала 1871, и који су поново постали део Француске тек после Првог светског рата, те се на њих није односио закон о раздвајању цркве и државе из 1905. год. па тако да су цркве финансијски потпомогнута од стране државе.

Верске заједнице немају никакву улогу у секуларној власти у Холандији. То би било у супротности са раздвајањем цркве од државе. Не постоје представничка тела у којима цркве имају загарантовано место, или које су резервисане за представнике одређених верских заједница¹⁹. Чак је Устав у периоду између 1848. и 1887. године изричито бранио свештенству поседовање мандата у Парламенту, док за општинске савете Закон о општинама је имао сличну забрану, која је укинута тек 1931. године. Данас не постоји ни једна законска одредба која би бранила свештеним лицима било који начин политичког ангажовања. Такође не постоји ни један законски текст који би омогућавао да једна верска заједница има неки вид контроле над другом верском заједницом. Иначе, верске заједнице могу бити организоване као цркве (хришћанске цркве), а могу и као удружења и фондације што је посебно карактеристично за нехришћанске верске заједнице. Мада су цркве слободне да поједине области свог деловања организују независно, чињеница је да постоји дуга традиција организовања друштвених, културних и образовних делатности у виду обичних удружења и фондација утемељених на вери или уверењу, и те организације могу бити у мањој или већој мери повезане са црквом, а та веза може бити формализована статутима и прописима, а верски идентитет им је заштићен Грађанским закоником²⁰. Цркве и верске заједнице се углавном финансирају путем донација својих следбеника. Држава званично не финансира верске активности, али у пракси има доста изузетака (нпр. изградња верског објекта мањинске верске заједнице). Свештенике у армији и затворима, држава у потпуности финансира у смислу омогућавања слободе вероисповести сваког појединца. Верске школе имају исти третман као и државне школе. О одржавању и поправкама верских објеката, се старају верске заједнице, сем када су ти објекти од културног значаја и представљају споменике културе, и тада су финансијски потпомогнути од стране државе.

4. Однос сарадње као модел односа држава - црква

У ову најбројнију групу спадају све државе које се налазе између модела одвојености од цркве и модела државне цркве. Између свих

---

¹⁹ S. van Bijsterveld, „Religion and the Secular State in the Netherlands“, in: *Religion and the Secular State* (eds. J. Martinez-Torron, W. Cole Durham), The International Center for Law and Religion Studies Brigham Young University, Washington, D.C, 2010, 532.

²⁰ S. van Bijsterveld, „Држава и црква у Холандији“, у: *Држава и црква у Европској унији* (ур. G. Robbers), Правословни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 337.

ових држава постоје велике разлике у односу држава-црква, али могу се назрети две подгрупе и то оне које инсистирају више на уговорном (често историјском) односу државе и цркве (разни конкордати) и оне државе које цркву смештају у општи правни контекст. У прву подгрупу би спадале Немачка, Италија, Шпанија, Португал, итд., док у другој подгрупи би биле Мађарска, Белгија, Словачка, Румунија, итд.

4.1. Немачка

Положај цркве и верских заједница у Немачкој је регулисан Основним законом (Уставом), законским актима на савезном нивоу, као и уставима и другим актима федералних јединица (*Länder*). Однос према цркви је различит од једне федералне јединице до друге, а постоје и знатне разлике у односу на савезни ниво. Две највеће верске заједнице су Римокатоличка црква и Евангелистичка црква, и оне са државом (како савезном, тако и са *Länder*-има) имају потписане конкордате. „У оквиру европских системима односа цркве и државе, Немачка се у свом приступу држи златне средине - између постојања државне цркве и строге одвојености цркве и државе, тако да Основни закон прописује систем по коме су црква и држава раздвојени, док истовремено постоји уставом обезбеђени облик сарадње између две институције“²¹. Оваква институционализована сарадња долази до изражаја у признавању верским заједницама статус корпорација јавног права, које додуше нису укључене у државну администрацију, али имају прерогативе правног лица и у том смислу имају и јавна овлашћења. Однос државе и цркве се заснива на начелима неутралности, толеранције и паритета. Политика неутралности државе према црквама значи, пре свега да не постоји државна црква, као и да држава се не меша ни у једну активност цркве (црква ужива потпуну слободу рада и организације). Под толеранцијом се сматра да држава непристрасно приступа и опходи се према свим црквама. Начело паритета подразумева да држава једнако третира све цркве и верске заједнице. Окоснице права које се односи на цркве су: статут јавноправних корпорација за цркве, верска настава у јавним школама, теолошки факултети унутар државних универзитета, црквена активност у војсци и затворским установама, црквени порез и државне субвенције верским заједницама и најзад уставна гаранција самоопредељења црква и религије²².

²¹ G. Robbers, 209.

²² F. Messner, „Le droit des religions dans une Europe interculturelle“, *Revue Hermès, CNRS Editions*, 23-24/1999, 59.

Црквени порез је традиционално део немачког права још од деветнаестог века, наравно у различитим формама и представља и данас главни начин финансирања цркава. Црквени порез се заснива на начелу припадности, те сваки порески обвезник је дужан да плаћа део својих прихода верској заједници којој припада. Порез прикупља држава у име верске организације и појединац се једино може ослободити овог пореза уколико пред државним властима изјави да је напустио цркву и да више није њен припадник. Држава црквама даје и одређене субвенције, као и нека ослобађања од плаћања пореза а у потпуности финансира свештена лица у армији и затворским установама. Држава финансира верску наставу у школама, које није обавезно, те уколико не желе деци се обезбеђује секуларна настава.

4.2. Мађарска

Мађарски Устав (Основни закон) од 1. јануара 2012. године није много променио до тада важећи однос државе и цркве, а то је инсистирање на неутралности државе према религији. Устав, између осталог, проглашава верску слободу, раздвајање државе и цркве, црквену аутономију и наводи да држава мора да сарађује са црквама за заједничке циљеве, као и да ће статус цркве и верских заједница бити регулисан органским законом. „Неутралност се може видети као основни принцип којим се држава руководи својим односима са верским заједницама и другим идеологијама ... држава не сме бити институционално повезана са било којом црквом или више цркава“²³.

Нови Закон о слободи савести и вероисповести, као и правном статусу цркава и верских заједница је увео релативно ригидне услове за добијање статуса цркве (наравно ово не важи за традиционалне и историјски признате цркве)²⁴. Пре свега црква мора да активно делује двадесет година у Мађарској или 100 година на међународном нивоу, да има најмање 1.000 регистрованих чланова, као и да буду испуњени још неки захтеви, међу којима посебно доминира услов који парламенту даје дискреционо право над регистрацијом цркве²⁵. Ове

---

²³ B. Schanda, „Држава и црква у Мађарској“, у: *Држава и црква у Европској унији* (ур. G. Robbers), Правословни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 184.

²⁴ Католичка, Реформска, Лутеранска, Православна, Унитарна, Евангелистичка, итд., укупно 14 цркава, а касније су придодате још 18 нових цркава

²⁵ R. Uitz, „Hungary’s New Constitution and Its New Law on Freedom of Religion and Churches: The Return of the Sovereign“, *Brigham Young University Law review*, 931, Provo 2012, 964.

признате цркве уживају веће бенефиције, као што су пореско ослобођење, субвенције и финансијска помоћ за одржавање објеката, право на власништво над земљиштем, право управљања и државне финансијске помоћи образовним установама, итд. Државне и верске школе су изједначене у правима и финансијској помоћи државе, а на захтев родитеља и у државним школама се може организовати веронаука.

5. Закључна разматрања

Када погледамо однос држава у Европској унији према религији, односно према црквама које постоје на њиховој територији, долазимо до закључка, да не постоји апсолутна подударност између држава по овом питању. Свака држава има свој специфичан однос према цркви, што је свакако продукт традиционалног места цркве у држави као и историјског односа ове две важне институције. Данас не постоји држава у којој је религија забрањена, или у којој су цркве у изузетно потчињеном стању, као ни државе у којој црква и њени великодостојници воде државну политику. Сви односи су изражени кроз танане разлике и нијансе у односима држава - црква, тако да је општи закључак да држава чини многе ствари за одржавање активности саме цркве, а пре свега за саму слободу вероисповести, али да црква мора да се повинује уставу и осталим законским актима дотичне земље, уколико жели да егзистира као друштвени чинилац. То би можда и било најбоље решење да се свим регистрованим верским заједницама омогући несметани рад са својим поданицима у оквиру тачно утврђеног места у уставном и политичком систему државе.

Oliver Nikolić, PhD

Research Fellow,
Institute of Comparative Law, Belgrade

STATE - CHURCH RELATIONS IN EUROPEAN UNION

Summary

In this paper, the author offers an overview of the relations between the state and the church in the European Union, as one of the most researched subjects of this area of law. In theory and in science, there are three, or maybe, four models of relations between the state and the church and religious communities. In the first model, a state church is established and its position is more favorable than other recognized churches and religious communities. The second model is characterized by the complete separation of the state and the church - secular relationship. The third and possibly the fourth model are systems based on the full cooperation of these two institutions. In one model, it is a contractual relationship between the state and the church, while in another, the church and religious communities are placed in the general legal system.

Keywords: State, Church, religious community, European Union, Laïcité, Constitution.